

Recensioner.

Orgelmusik.

Daniel Olson: Korallpreludier, Första och andra samlingen, Nordiska Musikförlaget, Stockholm.

Av de åttio koralförspel, som Daniel Olson här presenterar, utgöres första samlingen av de tidigare utgivna »40 korallpreludier», vilka nu anpassats efter den nya koralboken. Den andra samlingen är förut icke publicerad. Alla dessa välgjorda och lagom långa preludier äro utmärkt lämpade att komma till användning vid våra gudstjänster: de äro klara och koncisa samt visa sin upphovsmans goda stilkänsla och kontrapunktiska kunnande.

Gunnar Ek: Toccata över koralen Vi lova Dig, o store Gud. Carl Gehrmans Musikförlag, Stockholm.

Denna komposition är en för orgel gjord omarbetning av första satsen ur tonsättarens tredje symfoni, Korallsymfonin. Sedan i de inledande takterna koralen intonerats, följer expositionen av ett kromatiskt betonat, rörligt tema i 12/8 takt, vilket därefter övergår till att kontrapunktera C. F. Frånsett en kortare mellansats kännetecknas toccatan av en genomgående åttondelsrörelse, som smidigt flyter fram. Den klara stämföringen och den nästan övervägande trestämiga satsen bidraga till att ge den originella kompositionen en genomskinlig, ljus karaktär. Tekniskt sett ligga — enligt anmälares åsikt — passageverken väl till för fingrarna, stycket låter bra, och det är ett nöje att spela det. Gunnar Eks Toccata kan därför rekommenderas till våra orga-

nister: den försvarar sin plats vid musikandakter och orgelafnarn och lämpar sig även som postludium på t. ex. Missionsdagen.

J. P.

Kyrkokonst.

Rune Norberg, Bälinge kyrka. Sörmländska kyrkor 1, Nyköpings 1940. Kr. 0:30.

Södermanlands hembygdsförbund har startat en serie beskrivningar över kyrkor i Södermanland, avsedda att i kortfattad form skildra landskapets kyrkor som historiska monument. Början har gjorts med Bälinge medeltida kyrka, som efter 1940 års restaurering framträder i en tilltalande och intressant gestalt. Interiören bestämes till stor del av de märkliga valvmålningarna, delvis av Peder målare från år 1622. Dessa målningar jämte den ståtliga inredningen äro sakligt och mönstergillt framställda i beskrivningen.

Hembygdsförbundets initiativ är synnerligen prisvärt och borde locka till efterföljd.

Bengt Cnattingius.

Hjalmar Anjou och Sven Norbrink: Korallpsalmbok för skolan. Diakonistyrelsens förlag. Kr. 3:25.

En korallpsalmbok för skolbruk är säkerligen en välkommen nyhet. Den har f. ö. betydelse även utanför skolan. En liten vacker bok, som i följd utgivits på Diakonistyrelsens förlag förtjänar därför ett omnämnande. För att göra den lätthanterlig ha de flesta psalmer tryckts med petit, och de viktigare psalmerna med större stil.

Alla koralerna ha ej fått komma med; de minst kända och använda äro utslutna. I många fall är det emellertid just sådana, som man önskar finna melodierna till.

Den lilla boken framträder med en utstyrsel, som förefaller vara mera vårdad än vad som vanligen brukas med psalmböcker, som äro den svenska bokkonstens styvbarn. Olle Hjortzberg har tecknat ett antal vignetter, som i det skick de framträda ge boken ett visst värde. De äro utförda med större enkelhet och anspråkslöshet än de tidigare bokillustrationerna av Hjortzberg. Bildernas symbolspråk är lättfattligt och tydligt.

Bengt Cnattingius.

Sveriges kyrkor. Blekinge Bräkne och Listers härad av William Anderson, Stockholm 1941. Kr. 13:—.

Sista bandet av Sveriges kyrkor behandla 13 Blekingekyrkor, av vilka tolv härstamma från senare tid. I arkitektoniskt hänseende erbjuda de — utom Ysane — inte mycket intresse, men däremot bevara de åtskilliga inventarier av värde såsom den skånska dopfunten i Bräkne, triumfkrucifix i Jämshög, Elleholm och Mjälby samt altarskåpsfigurer i Gammalstorp (bl. a. en abbot och en Mariabild) och Bräkne-Hoby (ej nederländska, som uppgives?). Den enda under medeltiden målade interiören finnes i Ysane, där kalkmålningarna äro utförda 1459 av Nils Håkansson, Skånes enda till namnet kända kyrkmålare från medeltiden. Från hans fromma bildvärld till Olle Montanus' målningar i Kyrkhult är ett stort steg. Av intresse är fyndet av en korsrelik med en pergamentslapp i Mjälby kyrka. Slutligen böra de förnäma barockskulpturerna

i Bräkne Hoby omnämnas, nämligen den rikt snidade predikstolen och den ståtliga altaruppsatsen av Statius Adam i Köpenhamn.

Texten till detta band är av doktor William Anderson, den hängivne forskaren i svensk medeltidskonst, som för tre år sedan avled. Bilder och text äro som vanligt i detta verk omsorgsfullt utförda.

Bengt Cnattingius.

Carl R. af Ugglas: Bidrag till den medeltida guldsmedskonstens historia. I. Vitterhetsakademiens Handlingar 50:3. Stockholm 1941. Kr. 5:—.

Antikvarien Carl R. af Ugglas, den lärde kännaren av svensk medeltidskonst, har under de senare åren ägnat medeltidens guldsmedskonst en uppmärksamhet, som resulterat i ett flertal intressanta och betydelsefulla skrifter och uppsatser. Genom sitt nyss utkomna arbete, en undersökning av två östgötska dyrgripar, har han påbörjat ett verk betitlat Bidrag till den svenska guldsmedskonstens historia. De två verk, som här bli föremål för undersökning äro en kalk i Vreta klostrets kyrka och den berömda Douglasska monstransen på Stjärnorp. Den förra, som härstammar från klostret Zeven i Hannover, en av Robert Douglas' förläningar, är tillverkad i Bremen på 1300-talets slut. Kalkens nod är prydd med figurer av ett visst konstvärde. Dessa figurer inta konsthistoriskt sett en intressant plats i den eljest endast obetydligt kända bremensiska konstkretsen, vars främsta verk från en obetydligt senare tid är Cosmas- och Damianusskrinet från domen (nu i München). Monstransen på Stjärnorp, som är den enda i sitt slag i ädelmetall i Sverige, kan

ha kommit från samma ställe som Vretakalken. Som tillverkningsort framför förf. med mycken lärdom och stort skarpsinne Osnabrück, och attribueringen till mästaren Johan Dalhoff (1446—1458) förefaller då naturligt.

Bengt Cnattingius.

Homiletiskt.

Gunnar Brandt: Dop och Nattvard i svensk predikan intill mitten av 1800-talet. Akademisk avhandling. XIX + 276 sidor. Diakonistyprelsen 1941. Pris 5 kr.

Dr Brandt har i och med denna bok icke blott sakkunnigt och grundligt belyst ett viktigt avsnitt av homiletikens äldre historia utan även lämnat en rad mycket värdefulla håll- och synpunkter för den nutida kyrkopredikans del. Han berör själv inledningsvis det förhållandet, att sakramenten hava en betänkligt svag ställning i nutidens religiösa medvetande och att detta måste anses i ej ringa mån bero på brister i den gängse förkunnelsen över dessa ämnen. Och då avhandlingen för fram rikligt material från sådana tider, då sakramenten tvärtom hade en stark ställning både i predikan och i troslivet, så meddelar den därvid, ehuru den ju icke är didaktisk utan fullföljer ett historiskt-teoretiskt syfte, icke desto mindre en mängd synpunkter, erinringar och impulser, som äro väl ägnade att utnyttjas för den aktuella uppgiften att oftare och bättre predika om dopet och nattvarden.

Enligt populär uppfattning skulle det väl vara att vänta, att vad gamla tider lärt om sakramenten, i synnerlig grad vore tidsbetonat och därmed föråldrat och obrukbart; på tal om det sakramentala sticker ju i vissa kretsar glosan »magi» ideligen

upp huvudet. Det är emellertid frap-pant, huru mycket 1500- och 1600-talens predikanter hava att lära ut, ifråga om biblisk stil och fyndighet och verkningsfull paretens. Vad som däremot i Brandts samling av dicta probantia faller platt till marken, är neologiens högstämtheter — och detta icke blott emedan språkskicket blivit oss främmande utan ännu mer emedan här saknas en verkligt sakramental uppfattning, h. e. religiös realism.

Ledmotivet i boken levereras av den under tidevarven växlande spänningen mellan objektivism och subjektivism i själva sakramantsuppfattning-huvudvikten lägges på människans förhållande till den sakramentala nåden, hennes erfarenhet och beteende, värdighet och ovärdighet, där lossnar efterhand greppet om sakramenten såsom sådana och de råka i skymundan såsom rentav oorganiska relikter. Denna utglidning försiggår i synnerhet inom pietismen och är icke minst påfallande hos den annars så förträfflige Nohrborg; dennes dopåskådning är — kort sagt — minimal. Där åter sakramentens objektiva halt och av människor oberoende kraft och värde ställas i förgrunden, kunna väl vissa tendenser till en mekanistisk dop- och nattvardstro infinna sig, men i stort sett är det uppenbart, att denna objektivism samtidigt befordrar ett vederbörligt mått av subjektivism, i det att den ingalunda låter den enskilde kristne sakna vare sig motiv eller kvietiv i fråga om beredelse och tillägnelse. Ortodoxiens predikanter, som givetvis äro starkt dogmatiskt-objektiva, visa sig sålunda alls icke, så som man gärna föreställt sig, brista i kraven på den sakramentala nådens omsättning i personligt liv. Såsom huvudtyper för en åskådning, där de objektiva och subjektiva

momenten öva en verkligt positiv växelverkan på varandra, framställas Olaus Petri och Schartau. Den senare talar, i fråga om dopet, å ena sidan med frimodig ortodox tunga om den saliggörande tro, som barnet äger vid sitt dop, men är å andra sidan alltid beredd att varna för ett köttsligt förlitande på dopet; å ena sidan hävdar han, att en säker syndare dock tack vare sitt dop är bättre ställd än en odöpt hedning, å andra sidan avkortar han fördenskull intet i fordringarna på en hel omvändelse.

Brandts arbete hör till de akademiska specimina, som hava ärende utöver en begränsad läsekrets och som förtjäna att författaren till heder utsläjas från förlaget.

Bo-Sture Wiking.

Torsten Ysander: Från Visby Sancta Maria. Predikningar. — Diakonistypelsen. 1941. 246 sidor.

Från Göteborgs Oscar Fredrik kom en stor predikare, Viktor Rundgren, till Visby Sancta Maria, som blev den sista stationen på hans pilgrimsfärd. Från Göteborgs Gustavi kom, såsom hans efterträdare, Torsten Ysander till samma Sancta Maria.

Jämförelsen mellan dessa bägge varken kan eller bör undgås. Rundgren hade väl såsom förkunnare nått sin kulmen, när han kom till Visby; om Ysander kan sägas, att han just där synes växa till mognad och fullkraft. Det tämligen arabeskartade i hans tidigare stil ger vika för enklare och mera hållbara linjer, utan att personlighetens signum därmed utsuddas men till ökad fördel för den ihålliga intensiteten i själva budskapets framförande.

Både Rundgren och Ysander äro i sin predikan målmedvetet själavårdan-

de; riktpunkten är kanske i synnerhet hos Ysander den enskilde. Han låter Ordets lykta lysa ända nedifrån botten av hjärtat med allt dess syndafördärv upp till höjderna, därifrån ett överrikt evangelium inströmmar. För honom, liksom ju för Rundgren, är, för att tala med Vilh. Andersen, den grundkristliga kategorien syndnåd dominerande framför den grundmänskliga kategorien död-liv, vilken senare väl emellertid just såmedelst vederfares nog rättvisa.

Både Rundgren och Ysander tillhöra den sydvästsvenska kyrko- och predikotraditionen; därav följer att deras förkunnelse även utan mycket ordande om samfundet blir typisk kyrkopredikan, som i nådemedlen har sin fasta ram och stomme. Det synes providentiellt, att dessa båda kommit till det biskopsämbete, som av sin innehavare kräver mera av ordinarie söndagspredikande än de andra i vår kyrka. Man har allt skäl att tacka för den föreliggande predikosamlingen och att hoppas på ett komplement, så att en hel postilla blir färdig.

Bo-Sture Wiking.

David Lindquist: Johan Olof Wallin som kyrkoherde i Storkyrkan. Diakonistypelsen 1941. 14 sidor.

Wallin prisade i sina psalmer ofta och gärna arbetet; detta var för honom ej blott poesi utan en dominerande verklighet. »Vad han burit av mödor och bekymmer, är nästan ofattligt. Måhända har aldrig en sådan mängd av tjänstevärv hopats på en svensk ämbetsmans skuldror» (Fredrik Böök). En god bild av Wallin i dagsverket gives i föreliggande lilla skrift om hans mångsidiga och nitiska insats som Pastor primarius.

Hagbard Isberg: Himmelriket och de små. Diakonistypelsen 1941. 250 sidor.

Hagbard Isberg har ju sedan länge varit en kyrkofader för svenska barn och en preceptor för deras undervisare i skola och i synnerhet söndagsskola. I sin sist utgivna bok tar han särskilt sikte på barnen under skolåldern, den för söndagsskolan ingalunda minst viktiga gruppen. Han giver en mängd psykologiskt välgrundade råd och anvisningar för deras införande i Trons, Bibelns och Kyrkans liv och lägger upp en hel undervisningsplan för ett söndagsskoleår. I övrigt är ju Isbergs eget namn tillräcklig rekommendation för boken.

Bo-Sture Wiking.

För Kör.

Trestämmig damkör.

Gottfrid Berg: Årets tider och dagens. Femton motetter för trestämmig damkör a cappella. Nord. Mus.-förl. Kr. 1:50.

Denna motettsamling hör till det förnämsta, som frambragts inom svensk kyrkomusik de senare åren. Gottfrid Berg hör icke längre till de »nya» namnen i vårt land. Han har redan åtskillig produktion bakom sig och äger numera en säker och aktad position inom de skapande kyrkomusikernas led. Med detta nya verk har Berg ytterligare rättfärdigat det rykte såsom icke blott allvarligt syftande utan kunnig och fantasifull tonsättare, som han med tidigare kompositioner, tryckta som otryckta, förskaffat sig. Häftet innehåller femton små motetter till texter ur sv. psalmboken. I enlighet med titeln återfinnas stycken för morgon och afton, omramande körsaker för årets olika tider. Ibland blir den till texten hörande koralmelodien

föremål för kontrapunktisk behandling, ibland är allt musikaliskt material tonsättarens eget. Nära nog varje motett är en liten musikalisk pärla och man har jämt anledning fröjdas över den kontrapunktiska kunnigheten, den ständigt levande fantasin och det artistiska drag av konstnärlig fullödighet, som i rikt mått förefinnes. Man må hoppas, att körledare med kvalificerade damröster till förfogande snarligast upptäcker och använder sig av den lilla guldgruva, som häftet med skäl kan sägas vara.

Daniel Olson: I ditt ljus. Nord. Mus. Kr.

Till text från Psalt. 36:8—10 har Daniel Olson skapat en liten findamkörsmotett. Med särskild glädje lägger man märke till den för tonsättarens verk hittills mindre vanliga smidigheten i textdeklamationen, som ernås genom notvärdes- och taktväxling.

Trestämmig blandad kör.

Jacob Nyvall: Hymn på tacksägelsedagen. Kr. 0:30. Nord. Mus.-förl.

David Wikander: Miskundlig, Gud, låt nådens sol upprinna. Nord. Mus.-förl. Kr. 0:30.

Nyvalls hymn (text: sv. ps. 13:2 och 4) gör ett något skolmässigt intryck trots allt schvung som ligger över den och trots konstgreppet med dubbel kontrapunkt i andra versen. Wikanders lilla sak är en c. f.-sättning till sv. ps. 254. I mellanversen ligger koralen i altstämman, i ytterverserna i mansstämman. Den är icke särskilt märkvärdig men hyggligt gjord och tekniskt lätt att utföra.

Blandad kör.

Från Nord. Musikförlaget:

- H. Schütz: *På Herren hoppas, Israel.*
 D. Wikander: *Adventshymn. Kr. 0:25.*
 H. Lundvik: *Liv och oförgänglighet. Kr. 0:30.*
 J. Nyvall: *Credopsalm enligt Apostolicum. Kr. 0:25.*

Schütz' homofona kantionalsättning (ur »Becker-psaltaren») har fått en god textöversättning (efter Dav. 115-de psalm) av Anders Frostenson. Sådana översättningar behöva vi många! Av de svenska sakerna har Nyvalls Credo-komposition speciellt intresse. Det är nämligen en tonsättning till den apostoliska trosbekännelsen. Syftet är erkännansvärt, men företaget problematiskt. En jämförelse med Luthers Credo-psalm ligger osökt nära och utfaller icke till den nutida tonsättningens fördel. I melodiutformningen kan den icke hävda sig vid sidan av Luthermelodin med dess stolta och uttrycksfulla linjeföring. H. Lundviks hymn bär alltigenom stämpeln av tonsättarens kända homofona uttrycksätt. Mellanpartiets lilla skenpolyfona ansats förändrar intet därutinnan. Betydligt manligare är Wikanders Adventshymn till text från Sakarja 9:9

och Psalt. 24:9, 10, ehuru den icke kan räknas till de mera markanta Wikandersakerna.

Från C. Gehrman's Musikförlag:

- G. A. Homilus: *Deo dicamus gratias (Herre vår Gud vi tacka dig) 6-stämmig. Kr. 0:30. Arr. för 4-stäm. kör av David Ahlén. Kr. 0:30.*
 J. S. Bach: *Nyårsdagen. Kr. 0:30.*

Homilius' 6-stämmiga tacksägelsemottett är ingen djupsinnig sak men frisk och medryckande och sjunges redan gärna av sångare i våra kyrkokörer. För att göra den tillgänglig för mindre körer har David Ahlén gjort ett arrangemang för 4-stäm. kör, som är utmärkt och faktiskt bättre än den 6-stämmiga i ett avseende, nämligen i fråga om textanordningen. I originalsättningen har det snålats över hövan med den visserligen korta men dock nödvändiga texten. Den återfinnes endast under ett av partiturets sex notsystem.

Bachs »Nyårsdagen» befinnes vara koralnsatsen »Seid froh dieweil» ur Juloratoriet. Den har reviderats av Birger Anrep-Nordin och försetts med en av O. Holmberg skriven text, lämplig för nyårsdagen.

C. E. R.

Varia.**Uppsala domkyrkas utgestaltning.**

Efter ingående överläggning har Uppsala domkapitel med hänsyn till domkyrkans ursprungliga, utpräglat gotiska typ, som särskilt framträder i dess mäktiga inre gestaltning, stannat för den meningen att kyrkan så långt som möjligt bör behålla sitt nuvarande yttre. Detta gäller främst tornpartiet, takhöjden och takryttaren.

Professor Ragnar Östbergs ritningar böra inte läggas till grund för en total ombyggnad av Uppsala domkyrka. I stället förordar Domkapitlet en allmän arkitekttävlan.

Ärkebiskop Eidem framhåller i en reservation, att han alltså finner det östbergska förslaget, betraktat och bedömt i stort, äga ett betydande estetiskt värde. Han är inte heller övertygad av den invändningen,

att den av Östberg föreslagna gestaltningen av domkyrkans exteriör skulle innebära något som strider mot byggnadsverkets själ. Därför kan han för sin del inte inta en ståndpunkt, som faktiskt innebär, att detta förslag, sett som en enhet, avföres från debatten om en blivande restaurering av domkyrkan. Denna värdesättning av det östbergiska förslaget innebär dock inte, att han anser detta som det enda möjliga. Det skulle för övrigt vara orimligt att begära, att ett förslag, hur genialt det än må vara, skall kunna framstå som »förslaget, det enda och självklara». Då emellertid numera från olika håll, inte minst från domkyrkoförsamlingen, uttalats önskemål om en arkitekttävlan, anser även ärkebiskopen, att man bör anordna en sådan för att därigenom få möjlighet att pröva olika vägar för restaureringen.

Medeltidsepos och prästklagan i mässhake.

Handskriftsrester av ett nederländskt medeltidsepos av stort litteraturhistoriskt värde, stuckna mönster för broderiarbeten samt en svensk 1500-talsprästs klagomål till sin biskop över kronans karlars framfart — allt detta hittades vid konserveringen av en gammal mässhake från en Norrlandssocken. Papperet hade nämligen varit begagnat som styvnad för de broderier med vilka mässhaken var försedd.

Det är fil. dr Agnes Geijer som i Fornvännen ger en redogörelse för de utomordentligt intressanta fynden. Mässhaken, som tillhör Stöde kyrka, är tydligen importerad från Nederländerna eller Flandern och den härrör

från början av 1500-talet. För att styva broderierna har papper använts. Det är dels grått, grovt papper utan skrift, som begagnats, sju stycken arbetsmönster för broderier, fragment av en teckning samt en mängd små skriftfragment samt fragment av brev.

Arbetsmönstren ha tydligen använts i den ateljé, där korkåpan — numera mässhaken — tillverkats. Skriftfragmenten ha efter ett mödosamt arbete att få puzzlet att gå ihop, visat sig innehålla rester av ett epos av medeltidsskalden Rieonut van Montalbaen. Detta diktverk har endast bevarats i fragmentariskt skick till vår tid, och de nu påträffade stroferna komplettera de tidigare kända partierna. Diktverket skall i fullständigt skick ha omfattat minst 15,000 versrader, av vilka emellertid blott 3,000 bevarats till vår tid. De fragment, som hittades i mässhaken, bestod av över 60 versrader. Enligt den holländske lektorn, dr Martha Muuses, visar handstil, stavning och vissa ordformer att de nedskrivits omkring år 1500.

Men den medeltida korkåpan har gjorts om till en luthersk mässhake, och då detta skedde behövdes tydligen än mer styvning, och som material till detta fick tjäna ett brev, som av stavning och stil att döma troligen härrör från omkring år 1600. Fil. dr Sölve Gardell har dechiffrerat det och kommit till den slutsatsen att det är en klagoskrivelse från en präst till den dåvarande biskopen i stiftet. Prästen klagar över den förfärliga hemsökelse som drabbat mottagaren av brevet. Dessutom talar han om att sändebud från regeringen kommit till trakten, men om deras ärende får ingen veta någonting. Men stora förändringar kunna inträffa, sådana som inte alla skulle vara tillfreds med.